

ADONAIS: ÖLÜ BİR ŞAİR ŞİİRE NASIL “YENİ BİR PARLAKLIK” KAZANDIRIR?

Murat SEÇKİN*

ABSTRACT

In this essay, I have tried to show in P.B. Shelley's *Adonais: An Elegy on the Death of John Keats*, how the poet tries to mourn for his recently dead poet friend Keats while pondering on the art of poetry. This poem's splendor comes not only from his genuine sorrow for the death of a great poet but from philosophical ruminations on the nature of poetry as he studies various elegies of the classical and Renaissance period. Shelley accuses contemporary poets of killing Keats with their neglect or criticism, and he reevaluates Keats's poetry while putting him up in a lofty position. But he realizes that this also kills Keats again for he knows that poetic image making ruins the object of the image. This dilemma is the theme of *Adonais* and is presented in the poem with extreme intricacy; the new splendor is achieved by killing Keats once again. His death does contribute a new splendor to poetry.

Key words: *John Keats, elegy, John Milton, mourning, death.*

ÖZET

Bu çalışmada P.B. Shelley'in *Adonais: John Keats'in Ölümü Üzerine bir Ağıt* şiirinde arkadaşı şair John Keats'in ölümünden üç ay sonra yazdığı ağıtın yalnız bir şaire ölümü üzerine duyulan duyguları değil de şiir sanatı üstüne düşüncelerini anlatan bir şiir olduğunu incelemeye çalıştım. Shelley'nin şiiri şiirin doğasını düşünsel olarak incelerken, klasik ve rönesans döneminde yazılmış ağıtlardan faydalanarak Keats'in çağdaşlarının vurduduyamazlığı ve şiddetli eleştirileri ile nasıl “öldürüldüğünü” anlatır. Ama aynı zamanda kendisi Keats'i en yükselere taşıırken onu bir kez daha “öldürdüğünün” farkındadır. Şiir yazma sürecinde imge yaratan zihin nasıl imgenin nesnelere yok edip onları dilsel alanda çarpıtıyorsa, Shelley de Keats'i çarpıtır, yok eder. Bu imgelem sürecinin acı sonu Keats'i bir kez daha “öldürürken” şiire de yeni bir parlaklık kazandırır.

Anahtar kelimeler: *John Keats, ağıt, John Milton, matem, ölüm.*

Ölüm şairlerin sevdikleri ve üstünde çokça düşünüp yazdıkları bir temadır.¹ Ağıt ya da mersiye yazma geleneği, bir ölünün ardından matem tutma amacı ile koşuk yazma her kültürde var. Batı dünyasında bu gelenek eski Yunan ve Latin yazarlardan beri süregeliyor. Eski Yunan kültüründe Theokritos (İÖ 310-250), Moskhos (İÖ 150) ve Bion (İÖ 100) gibi şairler ölmüş önemli bir kişi için ağıt yazma geleneğini başlatmışlardır. Bu şairler pastoral ağıt tarzını seçmiş ve genellikle ölmüş bir kişi, gerçek hayattaki işi ve konumu ne olursa olsun, bir çoban olarak betimlenmiş, şiirler de köy ya da kır ortamını yansıtmışlardır.² Bu şiirlerde çoban figürü genellikle mitolojik öğelerle çerçevelenmiştir.

Rönesans döneminde eski Yunan ve Latin kültürüne olan ilgi artınca, İngiliz yazarlar bu klasik geleneği yeniden canlandırmış ve kır ortamında anlatılan ve mitolojik çağrışımlarla bezeli ağıtlar yazmaya başlamışlardır. İngiliz şiir geleneğine bakarsak pastoral şiir yazma William Shakespeare, Phillip Sidney, Edmund Spenser gibi çok önemli şairlerle on altıncı yüzyıl sonunda başlamış ve on yedinci yüzyılda John Milton ve Andrew Marvell gibi şairlerle sürmüştür. Milton'un 1638'de *Lycidas* adlı pastoral ağıtında, ölmüş bir şair olan Edward King için yas tutma sürecini anlatılır. Bu gelenek yirminci yüzyıla kadar sürer: Alfred Tennyson *In Memoriam*'da Arthur H. Hallam'a, Mathew Arnold “Thyrsis” şiirinde A. H. Clough'a ve W. H. Auden de “In Memory of W. B. Yeats”de Yeats'e ağıt yazarlar. Bütün bu ağıtlarda, şairlerin ölmüş meslektaşları için gerçekten hüznü yaşadıklarını, bunu şiirlerinde yansıtmak için de büyük çaba gösterdiklerini görüyoruz. Bir şair için genç yaşta yitirilen bir başka şairin ölümüne üzülmesi, onun için yas tutması hem insanî hem de şiirsel bir etkinlik. Bu süreci izleyen okurlar da ölümün ve kişisel kaybın yardımı ile şiirsel etkinliklere, şairin şiir üretme ve yaratma sürecini daha yakından görebilirler.

Bu bölümün başlığında kullandığım “Yeni bir parlaklık” kazandırma sözcükleri Percy Bysshe Shelley (1792-1822)'in 1821 yılında yazdığı *Adonais* şiirinin başındaki dizelerinden alınmıştır. Platon'a atfedilen bu dizelerde “Işığın yok olmadan önce / Yaşayanlar arasında sen sabahyıldızıydın / Şimdi öldükten sonra sen Hesperus olup / Ölülere yeni bir parlaklık kazandırıyor sun” denir. Shelley'in Yunancadan çevirdiği bu dizelerde Hesperus, yani akşam yıldızı sabahyıldızı ile aynıdır, ama eski Yunan kültüründe astronomi bilginleri bunu

1 Bu yazı 1998 yılında Ankara Başkent Üniversitesi'nce düzenlenen 25. All-Turkey English Literature Konferansı'nda verdiğim bildirin değiştirilmiş biçimidir.

2 “Pastoral elegy,” *Everything*, The letter C and The Everything Development Company, 05 Haziran 2010. <http://everything2.com/index.pl?node_id=1228275>.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doçent Doktor.

bilmez. Ama Shelley çağının astronomi bilgisi ile donanmış olmasına rağmen bu imgeyi şiire başlamadan bilinçli olarak kullanarak (ister ölü ister diri) bir şairin başka şairlere ve şiirlere nasıl ilham veren bir kaynak olduğunun altını çizer. Bizi gerçek dünya ve onun bilimsel gerçeklerinden uzaklaştırır ve şiir dünyası denen yere doğru yolculuğuna başlar.

Adonais John Keats’ın ölümünden üç ay sonra yazılmış bir pastoral ağıttır. Şiir Bion’un “Adonis İçin Ağıt” ve Moschus’un “Bion İçin Ağıt” şiirlerinin biçimine dayanarak yazılmıştır. Şiirde ellibeş Spenservari kıta³ vardır ve Shelley’nin Edmund Spenser’in Sir Philip Sidney’in genç yaşta ölümü üzerine yazdığı *Astrophil* ile Milton’un Edward King için yazdığı *Lycidas* ağıtları örnek olarak kullanılmıştır.⁴

Şiirde Keats için kullanılan Adonais adının iki kaynağı görünüyor. Birincisi mitolojik bir kişi olan Adonis’dır. Yunan mitolojisinde Adonis her yıl ölen ve sonradan tekrar dirilen bir bitki/doğa tanrısıdır. Musevi mitolojisinde ise Adonai Tevrat’ta tanrının isimlerinden biridir.⁵ Shelley bu şiirde hem Yunan hem de Musevi dünyalarını birleştirerek Adonais’i şiirin imgelem gücünün metaforu olarak merkeze oturtur. Milton’un daha önce *Lycidas* şiirinde yaptığı gibi Shelley de Keats’ın ölümü üzerine “kaderleri onların kehanetlerini hiçe sayan bu dünya ve onların yok olmasına aldırmanın doğa olan şairler”⁶ hakkında düşüncelere dalar.

Shelley’in Keats’ın ölümüne bu denli üzülmemesinin nedenlerinden en önemlisi şiirseldir tabii ki. Keats çok kısa süren ömründe (şair 26 yaşında veremden ölür) İngiliz edebiyat dünyası tarafından dışlanmış ve kendinden daha yaşlı şairler tarafından küçümsenmiştir. 1816 yılında şiir yazmaya başlayan Keats bir önceki nesil şairlerinden farklı bir konumdadır. William Wordsworth, William Blake, Samuel Taylor Coleridge gibi İngiliz şiir tarihinde devrim yapmış şairler (geleneksel olarak “Romantik” şairler diye adlandırılırlar) bir önceki dönemde Fransız Devriminin de verdiği ivme ile, hem şiirsel hem de politik olarak İngiltere’yi ve İngiliz kültürünü altüst etmişler ve yeni bir şiirsel politika ve biçim geliştirmişlerdir. Bu şiir anlayışı yirminci yüzyılda bile tutucu

3 a b a b b c b c c kafiye şeması olan sekizi beş ayaklı iamboslu dize ve sonuncusu da altı ayaklı iamboslu dizeden oluşan ve Edmund Spenser tarafından *Peri Kraliçesi* (*The Faerie Queen*) şiirinde kullandığı kıta biçimi.

4 Harold Bloom, *The Visionary Company: A Reading of English Romantic Poetry* (Düşsel Dostluklar: İngiliz Romantik Şiiri’ne Bir Yorum) (Ithaca: Cornell UP, 1995), s. 343.

5 A.e.

6 A.e.

edebiyatçılar tarafından önemsenmemiş ve T. S. Eliot gibi önemli bir şair ve eleştirmen (ve onun İngiltere, ABD ve Türkiye’deki takipçileri) İngiliz şiir geleneğini Shakespeare’den başlatıp on yedinci yüzyılda Metafizik Şairlerle ve John Dryden’le sürdürüp, on sekizinci yüzyılda Alexander Pope ve Samuel Johnson’ı seçip on dokuzuncu yüzyılda Gerard Manley Hopkins’le bitirirler. Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında Amerikalı bir eleştirmen olan Harold Bloom *The Visionary Company* (*Düşsel Dostluklar*) adlı kitabında bu sorunu irdelerken bu şiir geleneğinin aslında daha Katolik, daha muhafazakar, ve daha kraliyetçi bir gelenek olarak niteler. T. S. Eliot ve izleyicilerinin reddetdikleri şairler ise daha Protestan, daha püriten, daha liberal/solcu ve yerleşik düzene karşı yazarlardır. T. S. Eliot gibi eleştirmenlerin yok saydıkları bu Romantik gelenek aslında,

radikal Protestan ya da sapmış Protestan geleneğidir. Yeni Eleştiri [yöntemlerinin] geleneğinin küçük gördüğü şairler Püritenler, bireyci Protestanlar ya da Hristiyanlıktan bir şekilde uzaklaşarak şiirlerinde kendi kişisel dinlerini formüle etmeye çalışan kişilerdi.⁷

Bloom’un bireyci olarak nitelediği şairlerden en önemlisi William Wordsworth 1814 yılından sonra geleneksel, tutucu İngiliz Protestanlığına yaklaşmaya başlar ve gittikçe Muhafazakâr partinin düşüncelerini daha fazla benimsemeye başlar. Bu da şiirini öldürür.⁸

İkinci nesil Romantik şairlerin en büyük sorunu budur. Onlar da Bloom’un deyişi ile bireyci, devrimci, radikali ya da “şiirlerinde kendi kişisel dinlerini formüle etmeye çalışan”⁹ insanlardır ve de onların üstünde hem tutucu toplum hem de kendilerinden bir nesil önce aynı yollardan geçmiş (ama sonra uslanmış) şairler vardır. Keats yaşadığı entelektüel ortamda kenara itilmiş, aşırı bulunmuş ve değeri anlaşılmasınca ölmüş gitmiştir. Aynı baskılar altında şiir yazmak isteyen Shelley buradan başlar ağıtına. Acımasızca Keats’i eleştiren şairleri ve edebiyatçıları suçlu görür Shelley; suçlamaları şöyle dile getirir,

Kıskançlık ve iftira ve nefret ve acı,
Ve insanların yanlışlıkla zevk sandığı yerinde duramama,
Ona dokunamayacak artık ne de işkence edebilecek;

7 A.e., s. xvii.

8 Örneğin ABD’deki en önemli Wordsworth araştırmacılarından Geoffrey Hartman *Wordsworth’ün Şiirleri 1797-1814* (*Wordsworth’s Poems 1787-1814*) adlı kitabında Hristiyan ve Muhafazakâr olduktan sonra, şairin şiirsel gücünün nasıl yitirdiğini anlatır. Hartman’a göre şairliği 1814’de biten Wordsworth 1850 yılında ölür.

9 Bloom, a.g.e., s. xix.

Dünyanın yavaş yavaş sıvışan kirinin bulaşmasından
Uzak o artık ve şimdi buzlaşmış bir yüreğe
Ya da boşu boşuna ağarmış saçlara bakıp yas tutmayacak;
Ya da ruhunun kendi ateşi söndüğünde
Kıvılcımı kalmamış külleri kimsenin aldırmadığı bir küpe konuştuğunda.¹⁰

Bu ağıt yalnızca Keats için değil aynı zamanda saçları ağarmış, yürekleri buz tutmuş, ruh ateşleri sönmüş eski romantik şairlerin şiirlerine de bir mersiye dir sanki. Bu şiirle Shelley, çağdaşı yaşlı şairlere ve şiirlerine şiddetli bir eleştiri getirirken yas tutar Keats için. Shelley için şiir “bir Ruhun yoğunlaşabilir gerilimi / Durağan ve katı dünyayı sarıp sarmala”dığı zaman oluşur.¹¹ Duyularımız ile algılanan sıkıcı, durağan ve katı dünya, şairin imgelem gücü ile aşılmalı ve şiir dünyası dediğimiz bir yer yaratılmalıdır. Bir şairin her betimleme eylemi, her şiirsel eğretileme yapışı, duyularımızın algıladığı dünyayı bir kere daha yok eder ve aşkınlıştır. Bu aşkınlık süreci şairi gerçekliğin ötesine yüceltir, yukarı doğru uzaklaştırır; şair yapayalnız kalır ve somut dünya tamamen ortadan kalkar. Buna Kutsal Kitaplar dünyanın sonundaki vahiy anı diyorlar ve her şair bunu yaratmayı hem çok ister hem de bundan nefret eder. Vahiy anında kendi yarattığı dünyanın içinde tek başına kalır şair: Herkesi ve herşeyi öldürmüştür ama korkunç ve inanılmaz bir güzellik yaratmıştır.

William Wordsworth daha önceleri şairlerin nelere kâdir olduğunu anlamış ve bunun ne inanılmaz felaketlere yol açabileceğini anlamıştı. “Karar Veriş ve Özgürlük” şiirinde “Kendi ruhlarımızla tanılarız; / Biz şairler gençliğimizde mutluluk içinde başlarız işimize; / Ama sonunda ümitsizlik ve çıldırma gelir”.¹² Vahiy anından korku ya da duyularımızın dünyasının tümüyle yıkımı korkusu Wordsworth’u her yaratıcı zekâsını kullandığı zaman doğaya dönmeye itmiştir. Şiirlerinde hep doğanın ne kadar önemi olduğunu ve doğanın kendisi için ahlaksal ve ruhsal bir belkemiği oluşturduğunu tekrarlar. Ama ironik olan şiirlerde bu doğaya dönüşün de aslında imgelem gücü ile yapılması ve doğanın ister istemez yok edilmesi gerçeğidir. Yaratığı muhteşem ve korkutucu güzellikler Wordsworth’u yapayalnız bıraktığı için onlardan kaçır ve devletin resmi kilisesinin öğretilerine ve devletin saygın politikalarına sığınır ve şairliğini ve şiirini öldürür. Ama Shelley, kahramanı Prometheus gibidir ve

10 P. B. Shelley, *Adonais, Shelley's Poetry and Prose, (Shelley'in Şiirleri ve Düzyazıları)*, ed. Donald H. Reinman ve Sahron B. Powers (New York: Norton, 1977), 354-360.

11 A.e., 381-82.

12 William Wordsworth, *Complete Poems of William Wordsworth, (William Wordsworth'ün Toplu Şiirleri)* (New Haven: Yale UP, 1982), 47-49.

bildiği dünyaları yıkmaya kararlıdır.

Shelley *Adonais*'i yazarken eski Yunan'dan beri kullanılan ağıt geleneklerine sadık kalır. Ama son derece ironik bir biçimde Keats'in ölümünü “Doğa ile bir oldu artık”¹³ diye niteler. Wordsworth'ün aksine, ancak öldüğümüzde doğa ile bir olabileceğimizi anımsatır okura. Ölüm korkunç bir boşluk olarak nitelenir, bu şiirsel süreci sekteye uğratar; ama ardından başla bir şair gelir ve ölü şairi/şiiri kurtarır, yeniden hayata döndürür.

Shelley Adonis, Urania, Echo gibi pek çok mitolojik imge kullanır; bunların hepsi şiir üretimi ile ilgili imgelerdir:

Echo kaybolmuş olarak sessiz dağların ortasında oturur,
Acısını şairin hatırladığı ezgisi ile besler,
Ve bir daha rüzgara, çeşmelere ya da taze yeşil dallara
Tünemiş aşık kuşlara ya da çobanın kavalına
Ya da akşam çanlarına cevap vermeyecektir.
Şairin tüm küçümsemelerden daha değerli dudaklarını
Taklit edemeyerek bütün seslerin gölgesine sığınır:--kasvetli bir
Fısıltı, oduncuların ezgiler arasında duyduğu sadece budur.¹⁴ (127-135)

Burada görülen klasik mitolojiden alınmış bir karakterin pastoral bir ortamda ölü bir şair için yas tutmasıdır. Ama kıtadaki sessizlik çok korkutucudur; Echo'nun duyduğu sesleri tekrarlaması, yeniden üretmesi, daha doğrusu yaratması gerekmektedir Keats öldüğü için ne bir ses ne de bir şarkı duyulur. Şairin ölümü dünyaya bir sanatsal sessizlik getirir; bu yalnızca abartılmış bir pastoral ağıt metaforu değil aynı zamanda da şiirsel bir gerçektir. Biz dünyayı şairlerin yeniden yorumladıkları ezgileri ile duyarız. Bir şairin en korktuğu şey sessizliktir ve biz okurların da tek beklentisi şairin ürettiği sesler ve bunları oluşum süreci ile ilintili sessizliğin bozulması metaforlarıdır. Sanat üretiminin yok olduğu an Shelley'in yarattığı oduncu'ya *sadece* doğa seslerini sunar doğa; bu da bir şair için dayanılmaz felakettir.

Şiirin sonunda Shelley nefes kesici ve korkutucu bir son hazırlar. Bu, uzun zamandan beri bizi hazırladığı ve kendisinin de heyecanla beklediği, şair ile yeniden buluşmadır. Keats yeni yerinde onu yukarı doğru çağırmakta ya da oraya varmasını sağlamaktadır. Bunu metaforik olarak okursak Shelley'in şiir yaratma yolculuğunun başıdır diyebiliriz. Shelley'in esin perisi Keats ve kendi

13 Shelley, a.g.e., 370.

14 A.e., 127-135.

imgelem gücü sayesinde yukarı doğru çıkan şiirsel yolculuğa başlar: Başta “Yumuşak gökyüzü gülümser,--alçak rüzgar mırıldanır: / Adonais çağırıyor! Oh, acele et oraya, / Hayatın ayırmasına artık izin verme, ölüm bizi birleştirecektir”¹⁵ der. Rüzgâr Shelley’in şiirinde çok önemli bir imgedir. Batı Rüzgârına yazdığı “ode” da buradaki rüzgara benzer. Ama bu sefer esen değil mırıldayan bir rüzgârdır bu. Mırıldanmak konuşmaya ya da şiir söylemeye daha yakındır. Üstelik ölmüş bir şairin Shelley’yi yanına çağırması eylemine de daha uygundur. Bu Shelley için ölmek demektir: Ama ölüm onu daha iyi bir şair yapacaktır ve fiziksel olarak ölümle de bir alakası yoktur. “Hayat” bu dizelerde Keats ile Shelley’yi birbirinden ayırır ama ikinci şair bu ayrılığı şiir yazarak ortadan kaldırır. Buradaki ironi Keats’i bulunduğu yere yollayanların da şair olmalarıdır; ya onu beğenmeyerek ölümüne neden olmuşlardır, ya da Shelley ve benzeri pastoral ağıt yazarlarıdır: geleneklere bağlı kalınarak “Keats göklerde” derler. Ama Shelley de, iyi bir şair olarak, oraya varmak istemektedir.

Son iki kıtada hayatın tamamen yok edilmesi ile sonunda ortaya çıkan bir huzur var gibidir,

Evreni uyandıran gülümseyen ışık,
Herşeyi harekete geçiren ve oynatan güzellik
Karartıcı doğum lanetinin yok edemeyeceği kutsama,
...
Bunların hepsinin yansıtmaya çalıştıkları ateş
Bana doğru parlıyor ve soğuk ölümlülüğün
Son bulutlarını yok ediyor.¹⁶

Shelley’in şiirin sonunu getirmesi onun ölümlü dünyadan ve doğadan uzaklaşarak, onları aşarak şiir dünyasına girmesi ile mümkün oluyor. “Gülümseyen ışık,” “güzellik” ve “kutsama” gibi imgelerle huzur içinde ölümlülüğünü yok ediyor. Sonuz bir ateşin ışığı ve sıcaklığı bu dünyaya ait soğuk doğallıktan soyuyor şairi. Artık tümüyle şiirin dilsel ve sanatsal dünyasına girmiştir Shelley.

Son kıtada Shelley ölüm ile şiir yazma arasındaki gördüğü bağı şöyle dile getiriyor:

15 A.e., 475-477.

16 A.e., 478-486.

Şarkımda çağırdığım nefesin gücü üstüme iniyor;
Ruhumun gemisi kıyıdan ve fırtınaya hiç dayanamayacak
Olan kalabalıklardan uzaklaşıyor; yer kütesi
Ve onu kaplayan gök kubbe yarıldı.
Ben karanlıklar içinde, korkuyla dolarak
Uzaklara gidiyorum. Gökyüzünün
En derinliklerini bile yakan Adonais’in ruhu
Bir yıldız gibi beni Sonsuzların oturduğu yere çağırıyor.¹⁷

Keats’in ruhu ya da şiir dünyasının esin kaynağı bütün bu imgeleri vererek Shelley’in “korkuyla dolu” yolculuğundan çıkarıyor. Bir şairin ölümü kendinden önce gelen şairler ile hesaplaşmayı kendine görev bilen başka bir şairin şiir yazma sürecine neden oluyor. Bu şiirde gördüğümüz gibi, ölüm ve ölmek şiir yazarken yok olmayı, yani doğal dünyadan uzaklaşmayı, yani onu aşmayı bir arada düşünmemizi sağlıyor. Şiirin başında söylendiği gibi ölümü ile “ışığı yok olan” Keats Shelley’e kazandırdığı imgeler, yaptırdığı şiirsel yolculuk ve ortaya çıkan bu şiirden dolayı “yeni bir parlaklık” kazandırır.

KAYNAKÇA

- Bloom, Harold. *The Visionary Company: A Reading of English Romantic Poetry. (Düşsel Dostluklar: İngiliz Romantik Şiiri’ne Bir Yorum)*. Ithaca: Cornell UP, 1995.
- Eliot, T.S. *Selected Prose of T.S. Eliot. (T. S. Eliot’tan Seçme Düz yazılar)*. Ed. Frank Kermode. New York: Harcourt Brace Jovanovich-Farrar, Strassus and Giroux, 1975.
- Hartman, Geoffrey. *Wordsworth’s Poems: 1797-1814. (Wordsworth’ün Şiirleri: 1797-1814)*. Cambridge: Harvard UP, 1987.
- Shelley, P. B. *Adonais. Shelley’s Poetry and Prose. (Shelley’in Şiirleri ve Düz yazıları.)* Ed. Donald H. Reinman ve Sahron B. Powers. New York: Norton, 1977.
- Wordsworth, William. *Complete Poems of William Wordsworth. (William Wordsworth’ün Toplu Şiirleri)*. New Haven: Yale UP, 1982.
- “Pastoral elegy.” *Everything*. The letter C and The Everything Development Company, 05 Haziran 2010. <http://everything2.com/index.pl?node_id=1228275>.

17 A.e., 487-495.